

канд. філос. наук, доц. зав. кафедрою філософії Національного ун-ту харчових технологій

*“Немає нічого таємного, що не відкрилося б,
і нерозгаданого, що було б не пізнане”*

(Ісус Христос)

Що заковано в імені твоєму, Борисфен?

Пращури українців внесли величезний вклад у духовний розвиток людства, котрий, на превеликий жаль, призабутий і тому гідно неоцінений. Про визначну роль праукраїнців у світовій історії існує багато свідчень. Наведу лише деякі з них. *“Арістотель докоряє афінянам за те, – пише С.М. Соловйов, – що вони цілі дні проводять на площі, слухаючи чарівні повісті і розповіді людей, які повернулися з Фазіса (Ріону) і Борисфена (Дніпра)”* [4, 75].

Філософська мудрість греків часів Арістотеля, як відомо, досягла найвищого злету. Отож здивувати вимогливу публіку своїми розповідями пришельцям з Борисфена було не так то й просто. Тим ціннішим є висловлювання Арістотеля. Його докір засвідчує, що вихідці з Наддніпрянщини були не лише знаними серед греків, а й досить авторитетними співрозмовниками для них. Заслугує уваги також свідчення Геродота про скіфів, котрі вважали себе молодшим із аборигенних народів на землях Південної України.

Нагадаю, що скіфські поселення були поширені навіть за межами сучасної України, а саме – в Курській, Воронезькій та інших сучасних областях Російської Федерації. Тому цілком коректно говорити, що скіфи, на певному історичному етапі, являлися аборигенним населенням в ареалі розселення українців. Отже їх свідчення є досить вагомим аргументом для розуміння праукраїнської історії.

Походження скіфів, згідно їхнього міфу котрий передає Геродот, наступне: від верховного божества Зевса у дочки Борисфена народився Таргітай. *“Першим жителем цієї ще незаселеної тоді країни був чоловік по імені Таргітай. Батьком цього Таргітая, як говорять скіфи, були Зевс і дочка ріки Борисфена”* [1, 188], – пише Геродот. У нього було троє синів - Ліпоксаїс, Арпоксаїс, Колаксаїс. При їх царюванні з неба впали золоті предмети: плуг, ярмо, сокира і чаша. Першим побачив ці предмети старший брат. Але тільки він підійшов, щоб підняти їх, як золото було охоплене полум'ям. Тоді він відступив, а до них наблизився середній брат. І знову золото було охоплене полум'ям. Жар відігнав обох братів. Але коли підійшов наймолодший брат, то полум'я погасло і він відніс золото до себе в дім. Від-

чуваючи перевагу молодшого, брати визнали його царем. Від цих братів пішли різні скіфські племена. Від старшого – авхати; від середнього – катіари і траспії, від молодшого – паралати. Всі племена носили загальну назву сколоти, тобто царські, а греки називали їх скіфами. Від часу першого царя Таргітая до вторгнення в їх землю Дарія, а відбулося воно в 514 році до н.е., пройшло 1000 років. Так скіфські міфи оповідають про походження свого народу.

Скіфи також розповідають, що *“народ їх – молодший за всіх”* [там же, 188] серед аборигенних народів на праукраїнських землях. Таке визнання засвідчує той історичний факт (котрий і закарбувався в генетичній пам’яті народу), що вони прийшли на ці землі пізніше інших. Визнавши цю землю своєю, скіфи почали забувати прадавні корені свого походження і перейняли міф про творення Богом людини, народу, який жив на цих землях до них. Лише подібне культурне нашарування могло породити у скіфів міф про своє небесне походження. *“Історичний факт – це підкорення паралатами інших скіфів; походження паралатів від меншого брата вказує знову на те, що паралати прийшли пізніше зі сходу і тому залишилися кочувати на берегах Дону, підкоривши собі племена, спершу прийдешні і поселені далі на заході, біля Дніпра”* [4, 78], – пише С.М. Соловйов. Міф скіфів про своє походження може бути витлумачений більш чіткіше через співставлення його з міфом понтійських греків, котрий передає С.М. Соловйов. *“В ньому говориться, що Геркулес прийшов у країну, котра пізніше була заселена скіфами, а тоді вона була пустинною. Там його застав вітер і холод, він загорнувся в шкуру лева і заснув. Прокинувшись Геркулес побачив, що коні, котрих він залишив пастися, зникли; він почав шукати їх по всій країні і коли прийшов у лісову припонтійську область Болею, то знайшов у печері страхіття, єхидну, напівжінку і напівзмію. На запитання Геркулеса єхидна відповіла, що коні в неї, проте вона не віддасть їх доти, поки він не погодиться мати з нею зв’язок; Геркулес вимушений був виконати її бажання; плодом цього зв’язку було троє синів: Агатирс, Гелон і Скіф, із котрих останній, як самий гідний син Геркулеса, залишився володарем країни і родоначальником царів скіфських. Цей міф є видозміненням першого”* [там же, 78-79], – переповідає міф греків С.М. Соловйов.

Зауважу, той факт, що його передають самі греки, котрі проживали на північних берегах Понту (Чорного моря), не дає підстави вважати міф греків більш достовірнішим, аніж міф скіфів. Проте необхідно звернути увагу на те, що в останньому виданні праці Геродота “Історія”, на котре даються посилання в моїй праці, цей міф передається дещо інакше, аніж у С.М. Соловйова. В ньому говориться, що Геракл, женучи биків Геріона прийшов у країну, котра лише пізніше була заселена скіфами, а тоді вона була пустельною. Там його застала непогода і холод. Загорнувшись в шкуру свині, він заснув. Прокинувшись, Геракл побачив, що запряжні коні, котрі він залишив пастися, зникли. У пошуках коней він виходив усю країну і коли прийшов у землю, що звалася Гілея, то знайшов в печері змішану істоту – напівдіву і напівзмію. Верхня частина тулуба була в неї жіночою, а нижня –

змійною. Геракл з подивом запитав, чи не бачила вона його коней. На запитання Геракла жінка-змія відповіла, що коні у неї, проте вона не віддасть їх доти, поки він не вступить з нею в любовний зв'язок. Геракл виконав бажання жінки, проте вона барилася віддавати коней, прагнучи якомога довше утримати біля себе велетня, а він із задоволенням пішов би від неї з кінями. В результаті цього любовного зв'язку народилося троє синів. Геродот так передає “звільнення” Геракла: *“Нарешті жінка віддала коней зі словами: “Коней цих, що прийшли до мене, я зберегла для тебе: ти віддав тепер за них викуп. Адже у мене троє синів від тебе. Скажи ж, що мені з ними робити, коли вони підростуть? Чи залишити їх тут (адже я володію цією країною), чи відіслати до тебе?”*. Геракл відповів: *“Коли побачиш, що сини змушніли, то краще всього тобі зробити так: подивись, хто з них зможе ось так натягнути мій лук і оперезатися цим поясом, як я тобі показую, того залиш жити тут. Того ж, хто не виконає моїх вказівок, відішли на чужину. Якщо ти так вчиниш, то і сама залишишся задоволена і виконаєш моє бажання”* [1, 189].

Коли діти вирости, мати дала їм імена. Одного назвала Агафірсом (на мій погляд С.М. Соловйов дає більш точний переклад, а саме – найстаршого сина називає Агатирсом), другого – Гелоном, а наймолодшого – Скіфом. Пам'ятаючи вказівки Геракла, мати поставила перед ними завдання. Агафірс і Гелон не могли впоратися з ним. Тому мати вигнала їх з країни, а молодший син, Скіф, котрий впорався із завданням батька, залишився в країні. Від Скіфа і пішов родовід скіфських царів.

Як бачимо, відмінності між перекладом С.М. Соловйовим праці Геродота “Історія” і сучасним виданням цієї ж праці, хоча й невеликі, але помічати їх потрібно. На них буде звернута увага дещо пізніше, адже значно важливішим для з'ясування праукраїнської історії, на мій погляд, є знаходження спільного в міфі скіфів і міфі еллінів (греків).

Виділю найголовніші спільні проєкції міфу скіфів та міфу елінів за Геродотом: а) Таргітай – це син найвищого божества (Зевса) і дочки Борисфена; б) від Геракла і напівжінки походять три братні народи – агафирси, гелони і скіфи. Що ж це за народи? Скіфи – наймолодші. Про них історична наука знає достатньо. Загадковими є лише гелони і агафирси. Гелони, як стверджує Геродот, це елліни, котрі поселилися серед будинів. *“Будини – велике і багаточисельне плем'я; у них світлоголубі очі і рижі волосся. В землі їхній знаходиться дерев'яне місто під назвою Гелон. Кожна сторона міської стіни має довжину в 30 стадій. Міська стіна висока, вся дерев'яна. Із дерева побудовані також будинки й святилища. Адже там є святилища еллінських богів зі статуями, вівтарями і храмовими будівлями з дерева, спорудженими за еллінським зразком. Кожні три роки будини влаштовують свята на честь Діоніса і приходять у вакхічну нестямю. Жителі Гелона здавна були еллінами”* [там же, 214], – пише Геродот. Але як вони можуть бути братами (причому старшими скіфам і молодшими агафирсам)? Суцільна історична загадка,

розгадку котрої може дати лише відповідь на питання: хто такі агафирси?

По-перше, почнемо з того, що історики довгий час шукали залишки м. Геллон у Причорномор'ї, Криму, а знайшли їх ... у Полтавській області! Це найновіша наукова сенсація в археології. Отже елліни, виходить, були все ж таки аборигенним населенням України.

По-друге, на думку греків, агафирси – це найстарше аборигенне плем'я на території розселення українців, адже Агафирс є найстаршим сином Геракла.

По-третьє, слово “Агафирс” могло бути утворене шляхом заміни букви “т” на губну “ф”. Отже слово “Агафирс” праукраїнською мовою могло звучати як “Агатирс”. Не випадково С.М. Соловійов саме так перекладає Геродота.

По-четверте, слово “Агатирс” могло бути утворене шляхом відкидання першої приголосної, губної “б”. Такі випадки в слов'янських мовах дуже поширені. Отже воно могло звучати як “Багатирс”. Для такого звучання є достатньо підстав. У богатиря Геракла, героя – напівбога, міг народитися лише богатир. Тим більше, що він є первістком. Отож ім'я старшого сина могло звучати не Агатирс, а Багатирс.

По-п'яте, в слові “Багатирс” буква “а” є зрусифікованою формою української букви “о”. Отже “Багатирс” українською вимовою звучить як “Богатирс”.

По-шосте, первісток є спільним дитям Геракла (напівлюдини, напівбога) і земної жінки, яка зуміла його причарувати. Земній, простій жінці це не під силу. Таке під силу лише хитрій жінці, напівжінці і напівзмії. Грецькі поселенці, які завжди пишалися Гераклом і його діями, не могли второпати, як їхнього героя, напівбога, змогла причарувати земна жінка. Тому і “нагороджують” її такими епітетами – “напівзмія”, “єхидна”, “чудовисько” тощо.

По-сьоме, спільне дитя повинне нести в своєму імені інформацію про обох своїх батьків. “Богатирс” – означає син богатиря Геракла. А хто ж його мати? Чи є в слові “Агафирс” свідчення про матір сина? На мій погляд, є. Слово “Агафирс” через “Агатирс” має звучати як “Агатирос”. Голосна буква “о” зникає при перекладі цього імені з роської (давньоукраїнської) мови на грецьку. Отже, ім'я “Агафирс” насправді має звучати “Богатиррос”, що в перекладі означає – син богатиря Геракла і жінки роського роду.

По-восьме, зверну увагу також на те, що Геракл і напівжінка спілкуються між собою як рівний з рівним. Це засвідчує, що любовний зв'язок був не примусовим, а добровільним. Можливо в інших інтерпретаціях напівжінку називають Єхидною, Чудовиськом і т.д., але всі ці “ймення” від ревнощів греків, за свого героя, який закохався в просту земну жінку чужого роду. Насправді ця жінка також знатного роду, адже вона володіла країною, в яку прибув Геракл.

По-девяте, більш продуктивніше і глибше зрозуміти міф греків про Геракла можна через міф про Таргітая. Зауважу, що міф скіфів про Таргітая більш давній, ніж міф понтійських греків про Геракла.

Згідно міфу скіфів Таргітай – це син найвищого грецького божества - Зевса і дочки р. Борисфен. Хто ж такий Борисфен? Можуть бути різні інтерпретації. Але завжди потрібно пам'ятати, що на берегах Дніпра, протягом тисячоліть проживали люди племені “РОС”, яких в готських джерелах називають “росомани”, а у візантійських – “росами”. Про народ “Рош ”свідчить також Езекілія. Пам'ятаючи це, можна висунути версію, що слово Борисфен можна витлумачити як назву цього племені, адже в іменні повинен бути зафіксований родовід племені. Спробуємо це зробити.

Слово Борисфен могло звучати як Боресфен, або як Боросфен. При такій інтерпретації з'являється вказівка на родослівну племені Бо-рос-фен. Залишається витлумачити лише закінчення фен. Губна “ф” може легко утворитися шляхом більш різкішої артикуляції в грецькій мові звуку “в” української фонетики. Таким чином грецьке слово Борисфен могло звучати українською як Бо-рос-вен. Залишається витлумачити перетворення звуку “е” в грецькому слові “боросфен” на букву “і” української фонетики й отримаємо слово-судження Бо-рос-він. Тобто, словом Борисфен греки, та іншими народи, відтіняли ті характерні ознаки, котрими роси виділялися від інших народів. Бо роси вони – ось потаємний смисл слова Борисфен.

Які ж ознаки виокремлювали росів від інших народів? Саме про це і говорить скіфський міф про Таргітая, сина Зевса та дочки росського народу.

Найпершою є ознака про божественне походження народу, адже Таргітай є сином *найвищого* божества – Зевса. Напевно згадка про родовід від Зевса і закарбувалася в історичній пам'яті українського народу. Зокрема в українській міфології підкреслюється, що українці - Дажбожі онуки. Не сини, а саме онуки найвищого Божества – Дажбога. Отже вони є продовжувачами Божого роду.

Другою є ознака, що роська земля - це Божа земля. Не випадково у верхів'ях річки Рось проходять Священі Шляхи, згадка про які була досить поширеною серед еллінів. Зокрема С.М. Соловйов пише: “для римлян ця країна залишилася українною світу, котру покинули люди і боги” [4, 76]. Звідси можна витлумачити і назву “Україна”. Дійсно це край, країна котру чомусь покинули боги. Але вони там перебували! Тобто, Україна – це Країна Богів. Тому саме слово Україна можна тлумачити як У-У-У-Країна! Це Країна, назву котрої можна висловлювати лише зачаровано із здивуванням. Напевно тому афіняни цілими днями слухають чарівні повісті та розповіді людей, котрі прибули з Борисфену, що прибули вони з Країни Богів.

Можна досить широко інтерпретувати й уточнювати висловлені думки, але вони відведуть від основної теми. Тому залишу подальшу інтерпретацію цих думок

на майбутнє. Скажу лише, що вони тісно пов'язані з біблійним витлумаченням священної історії, зокрема з легендою про створення світу та її інтерпретацією в українській міфології. Зокрема, на мій погляд, потребують досить серйозного витлумачення міфологічні перекази українців про те, що не Бог, а сатана створив людину. Ці перекази зберігалися протягом тисячоліть. Не випадково руський літописець вказує, що волхви говорили: *“Бог мывься в мовници и вспотився, отерься ветьхом и верже с небесе на землю, и распреса сатана з богом, кому в нем створити человека? и створи дьявол человека, а бог душу в не влоди; тем же аще умрет человек, в землю идет тело, а душа к богу”* [3, 76]. С.М. Соловйов вважає, що ці вірування були притаманні фінським племенам і їх принесли в Ростовську область фінські волхви [див. 4, 287]. Але чітко виражена українська вимова дає підставу поставити під сумнів думку історика і віднести ці вірування до українських, а не фінських. Цими словами я завершу аналіз вказаного відгалуження від основної теми і повернуся до розмірковувань Геродота про агатирсів, хоча прекрасно розумію, що висловлені думки залишають багато питань без відповіді. Геродот так пише про агатирсів: *“Агафірси – найізнiженiше плем'я. Вони звичайно носять золоті прикраси і спільно сходяться з жінками, щоб всім бути братами і як рідні не заздрити і не ворогувати між собою. В останньому їх звичаї зхожі з фракійськими”* [1, 213]. Така характеристика агатирсів може здатися хибною. Згадаймо хоча б *“Повість минулих літ”* і ту цнотливість, яка, на думку літописця, притаманна полянам, особливо щодо жінок: *“Так, поляни мали звичай своїх предків, тихий і лагідний, і поштивість до невісток своїх, і до сестер, і до матерів своїх, а невістки до свекрів своїх і до діверів велику пошану мали. І весільний звичай мали вони: не ходив жених по молоду, а приводили [її] ввечері; а назавтра приносили [для її родини те], що за неї дадуть. А деревляни жили подібно до звірів, жили по-скотськи: і вбивали вони один одного, [і] їли все нечисте, і весіль у них не було, а умикали вони дівчат коло води. А радимичі, і вятичі, і сіверяни один обичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте, і срамослів'я [було] в них перед батьками і перед невістками”* [2, 8].

До думки Геродота про агафірсів потрібно віднести як до солідного історичного свідчення, котре не можна відкинути немовби отой камінчик, що попав у сандалію і муляє. Його потрібно витлумачити. Спробую це зробити.

У міфах загодовуються ментальні потяги народу. Тому міфи потребують всебічного, скрупульозного і ґрунтового тлумачення. Зокрема свідчення Геродота може бути зрозумілим за допомогою легенди про розселення праукраїнців на Богом дарованій їм землі. Суть цієї легенди така.

Давним давно це було, коли Бог розподіляв землю серед усіх народів. Розподілив Він майже всі землі, залишилося лише наділити славних людей – слов'ян, серед яких Він намірявся жити. Поряд себе Він поселив добрих людей – сябрів, кривих і злих душею поселив на півночі, а лихих, подалі від Себе – біля моря. Для Себе залишив найкращі землі... (Тож не випадково про ці землі залишилася

згадка навіть у греків. Це землі, де проходять Священні шляхи). Коли увесь розподіл був завершений і Бог хотів уже відпустити народи по своїх землях, прибігає до нього чорняве, карооке дівчисько і промовляє:

“І я хочу землі. Хочу хатинку собі на ній поставити, садочок посадити і земельку обробляти та квітами її уквітчувати”.

Здивувався Бог такій okazії і запитує в неї:

“А де ти була до цього, красуне, що запізналася на розподіл?”

“Я Батьку своєму небесному молилася, тому і запізналася”, – відповіла чорноброва красуня, не розуміючи того, що розмовляє з Богом.

Сподобалася її відповідь Богу і Він промовив: *“Гаразд, Я наділяю тобі ті землі, які Собі залишав. Тільки дивися, щоб ніколи і ні при яких обставинах не полишила їх, а за справами небесними не забувала земних і дбайливо обробляла даровану тобі землю”.*

Глибоко запали останні Божі слова у серце і душу дівчини. Пестить вона землю своїми руками, обдаровує серцем і дзвінками та мелодійними, як Боже слово, піснями.

Не одне тисячоліття промайнуло відтоді. За земними турботами з роками призабула дівчина про свого Батька небесного. Стала молитися чужинським Богам. А тут ще оточили її з різних сторін воріженьки та все нашіптують і нашіптують, яка вона роботяща, але безталанна, бо з віку віків не мала і не має свого роду. Тому потрібно прихилитися до якогось “старшого” свого брата. Хоча і важко залишатися їй цнотливою в буремному морі підлабузництва, брехні та запродавства, але, на щастя, ще не повністю вивітрилася її родова пам’ять про свого Батька небесного. Тому такою невтішною інколи видається їй її доля, такою тужливою інколи буває її пісня – щире поривання душі до злагоди та добра, в якому немає зла і яка випромінює вібрації любові, співчуття, щастя. Тож не випадково порівнюють українську пісню з Божим словом, адже її носіїв ніколи не покидає Віра, Надія, Любов. Віра в свого Батька небесного, Надія на своє велике майбутнє, Любов, як Божа Благодать, до всього Божого на Землі.

Така ось легенда про праукраїнців, яка проливає світло на слова Геродота про народ “агафирс”.

Слова Геродота про те, що жінки народу “агафирс” нібито були в загальному користуванні, аби всі відчували себе братами та рідними і не заздрили та не ворогували між собою, потрібно витлумачувати не буквально, а символічно.

Вирізняючись серед представників кращої половини людства незвичайною красою, українські дівчата нерідко викликали не лише заздрість у женихів з інших народів, а і ставали приводом ворожнечі і навіть військових сутичок. Тому слова *“спільно сходяться з жінками”* можна витлумачити, що вони одночасно стають нареченими женихів різних народів. Після таких міжнародних шлюбів всі стають братами і як рідні не заздрять один одному. В цьому полягає велич і трагедія української жінки. Виходячи заміж за представників різних народів, вона переносила на

них любов свого серця, мирила народи, але водночас почала втрачати найглибинніший прояв родової, праукраїнської ментальності – кордоцентризм. Це чітко стало виявлятися в забутті власних вірувань, власних Богів, в забутті свого Батька Небесного. А найстрашніший гріх людини – це забути своїх Богів, своїх Батьків Небесних. Немає виправдання цьому. Тому така гірка доля української людності. Велике ж майбутнє України і її народу настане лише тоді, коли збагнемо свої духовні помилки, і чужого навчатимемося й свого не цуратимемося. Розпочати це духовне відродження, на мій погляд, має українське жіноцтво, які все настійливіше пропонують свої шляхи розбудови України. Підпримаємо їх.

Література:

1. Геродот. История в девяти книгах. Из-во «Наука», Ленинградское отделение – Л., 1972.
2. Літопис Руський. – К., вид-во «Дніпро», 1989.
3. ПСРЛ. Т.1, Вып. 1. Л.,1926. Стб. 176, 177.
4. Соловьев С.М. Сочинения. Книга I. История России с древнейших времен. Тома 1-2. –М., «Мысль», 1988.

АНОТАЦІЯ

Кітов М.Г. Що закодовано в імені твоєму, Борисфен?

У статті доводиться думка, що в назві «Борисфен» закарбувалася пам'ять народу «рос», який проживав в давні віки на Подніпров'ї.

Ключові слова: народ рос, скіфські міфи, грецькі міфи, українські легенди про походження світу.

АННОТАЦИЯ

Китов Н.Г. Что закодировано в имени твоём, Борисфен?

В статье обосновывается мысль, что в названии «Борисфен» закодирована память народа «рос», который проживал в давние времена на Поднепровье.

Ключевые слова: народ рос, скифские мифы, греческие мифы, украинские легенды о происхождении мира.

SUMMARY

Kitov M.H. What is Encoded in the Name of Borysfen?

In the given paper the author proves the idea that in the name "Borysfen" the memory of the people "Ros", lived during the ancient ages around the Dnieper, has imprinted.

Key words: people "Ros", Scythian myths, Greek myths, Ukrainian legends about the origin of the world.

Опубліковано: Наукові записки. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова – 2003 рік. Випуск 12. С. 176-182.

